

UDK 373.2:502

**MAKTABGACHA TA'LIMDA BOLALARNI TABIAT BILAN TANISHTIRISHNING
NAZARIY ASOSLARI**

Xalmatov Misliddin Muxammadovich

*University of economics and "Maktabgacha ta'lim" kafedrası kafedrası v.b.dotsenti,
biologiya fanlari bo'yicha falsafa fanlari doktori (Ph.D) E-mail:
mr.kholmatov1986@mail.ru*

Annotatsiya: Mazkur maqolada maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bolalarni tabiat bilan tanishtirishning nazariy asoslari, pedagogik va psixologik xususiyatlari tahlil qilingan. Shuningdek, bolalarda ekologik madaniyatni shakllantirish, tabiatga ongli munosabatni rivojlantirish hamda atrof-muhitni asrashga oid dastlabki bilim, ko'nikma va malakalarni hosil qilishning ilmiy-metodik jihatlari yoritilgan. Tabiat bilan tanishtirishning mazmuni, tamoyillari, metodlari va vositalari bo'yicha ilmiy qarashlar umumlashtirilgan. Tadqiqot natijalariga ko'ra, maktabgacha yoshdagi bolalarda ekologik tarbiyani shakllantirishda tabiat bilan uzviy aloqador faoliyatlarning muhim ahamiyatga ega ekanligi asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: maktabgacha ta'lim, tabiat, ekologik tarbiya, ekologik madaniyat, kuzatish, ekskursiya, tabiatshunoslik, pedagogik jarayon, bola rivojlanishi.

Abstract: This article analyzes the theoretical foundations, pedagogical and psychological features of introducing preschool children to nature. The scientific and methodological aspects of developing environmental culture, forming a conscious attitude toward nature, and fostering primary environmental knowledge, skills, and competencies are discussed. The content, principles, methods, and means of nature education in preschool institutions are summarized based on scientific approaches. The study concludes that activities directly related to nature play an important role in the formation of environmental awareness and the comprehensive development of preschool children.

Keywords: preschool education, nature, environmental education, ecological culture, observation, excursion, environmental awareness, child development.

KIRISH

Hozirgi globallashuv jarayonida ekologik muammolarning keskinlashuvi insoniyat oldiga tabiatga ehtiyotkorona munosabatni shakllantirish vazifasini qo'yimoqda. Atrof-muhitni muhofaza qilish, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish va ekologik madaniyatni rivojlantirish masalalari ta'lim tizimining barcha bosqichlarida ustuvor yo'nalishlardan biri sifatida e'tirof etilmoqda. Ayniqsa, maktabgacha ta'lim davri ekologik tarbiyaning dastlabki poydevori yaratiladigan muhim bosqich hisoblanadi.

Maktabgacha yoshdagi bolalar atrof-dagi voqelikni faol o'rganishga intiladilar. Ular tabiat hodisalari, o'simlik va hayvonot dunyosi, fasllarning almashinuvi kabi jarayonlarga katta qiziqish bildiradilar. Shu sababli bolalarni tabiat bilan tanishtirish

orqali ularda kuzatuvchanlik, tafakkur, ekologik ong va tabiatga nisbatan mas'uliyat hissini shakllantirish mumkin.

Bugungi kunda maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ekologik tarbiya masalalariga alohida e'tibor qaratilib, bolalarning tabiat haqidagi tasavvurlarini boyitish, ekologik madaniyatini rivojlantirish va tabiatni asrashga oid dastlabki ko'nikmalarni shakllantirishga xizmat qiluvchi innovatsion pedagogik texnologiyalar joriy etilmoqda.

Adabiyotlar tahlili

Bolalarni tabiat bilan tanishtirish masalalari pedagogika va psixologiya fanlarida keng tadqiq etilgan. Maktabgacha yoshdagi bolalarni ekologik tarbiyalashning nazariy asoslari ko'plab olimlar tomonidan o'rganilgan.

Pedagog olimlar bolaning tabiat bilan bevosita muloqoti uning intellektual va axloqiy rivojlanishiga sezilarli ta'sir ko'rsatishini ta'kidlaydilar. Psixologik tadqiqotlarda esa tabiatni kuzatish bolalarda sezgi, idrok, xotira, tafakkur va nutqning rivojlanishiga xizmat qilishi asoslangan.

Mahalliy olimlardan F.Qodirova, Sh.Sodiqova, N.Qayumova va boshqalar maktabgacha ta'lim jarayonida ekologik tarbiyaning mazmuni, shakl va metodlarini yoritib berganlar. Ularning ilmiy qarashlarida bolalarni tabiat bilan tanishtirish shaxsning har tomonlama rivojlanishini ta'minlovchi muhim omil sifatida baholanadi.

Tadqiqot metodologiyasi

Tadqiqot davomida pedagogik adabiyotlarni tahlil qilish, qiyosiy tahlil, umumlashtirish, tizimlashtirish hamda nazariy manbalarni o'rganish metodlaridan foydalanildi. Maktabgacha ta'lim tizimida ekologik tarbiya bo'yicha mavjud ilmiy yondashuvlar o'rganilib, ularning amaliy ahamiyati tahlil qilindi.

Maktabgacha ta'limda bolalarni tabiat bilan tanishtirishning nazariy asoslari

Maktabgacha ta'limda tabiat bilan tanishtirish pedagogikaning muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Ushbu jarayon quyidagi nazariy tamoyillarga asoslanadi:

Ilmiylik tamoyili. Bolalarga tabiat haqidagi bilimlar ilmiy jihatdan asoslangan va yosh xususiyatlariga mos ravishda berilishi kerak. Tabiat hodisalari haqida sodda va tushunarli ma'lumotlar berish orqali bolalarda ilmiy dunyoqarash shakllanadi.

Tizimlilik va izchillik tamoyili

Tabiat bilan tanishtirish ishlari ma'lum ketma-ketlikda tashkil etilishi lozim. Bolalar dastlab eng oddiy tabiat hodisalari bilan tanishtirilib, keyinchalik murakkab ekologik bog'lanishlarni tushunishga yo'naltiriladi.

Ko'rgazmalilik tamoyili

Maktabgacha yoshdagi bolalar obrazli tafakkurga ega bo'lganligi sababli tabiat obyektlarini bevosita kuzatish, rasmlar, videolar va tabiiy materiallardan foydalanish samarali natija beradi.

Faollik tamoyili. Bolalarning tabiatni o'rganish jarayonida faol ishtiroki ta'minlanishi lozim. Kuzatishlar, tajribalar, mehnat faoliyati va didaktik o'yinlar orqali bilimlar mustahkamlanadi.

Tabiat va tarbiya uyg'unligi tamoyili. Tabiat bilan tanishtirish nafaqat bilim berish, balki axloqiy, estetik va mehnat tarbiyasini ham amalga oshirish imkonini beradi.

Bolalarni tabiat bilan tanishtirishning pedagogik ahamiyati. Tabiat bilan tanishtirish bolalarning har tomonlama rivojlanishiga xizmat qiladi.

Birinchidan, bolalarda ekologik ong va ekologik madaniyat shakllanadi. Bola tabiatdagi mavjudotlarning o'zaro bog'liqligini tushunib boradi.

Ikkinchidan, bilish jarayonlari rivojlanadi. Kuzatishlar natijasida tafakkur, xotira, diqqat va nutq faollashadi. Uchinchidan, axloqiy sifatlar shakllanadi. Hayvonlar va o'simliklarga g'amxo'rlik qilish orqali mehr-shafqat, mas'uliyat va insonparvarlik hissi rivojlanadi.

To'rtinchidan, estetik tarbiya amalga oshadi. Tabiat go'zalligini his qilish bolalarda estetik did va badiiy tafakkurni rivojlantiradi.

Tabiat bilan tanishtirish metodlari.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida quyidagi metodlardan keng foydalaniladi:

Kuzatish metodi

Kuzatish tabiat bilan tanishtirishning asosiy metodi hisoblanadi. Bolalar fasllar almashinuvi, ob-havo o'zgarishlari, o'simlik va hayvonlar hayotini kuzatish orqali bilimlarga ega bo'ladilar.

Suhbat metodi

Suhbat davomida bolalarning avvalgi bilimlari aniqlanadi va yangi tushunchalar shakllantiriladi.

Ekskursiyalar

Ekskursiyalar bolalarning tabiat bilan bevosita muloqotini ta'minlaydi. Bog'lar, xiyobonlar, tabiat burchaklari va fermer xo'jaliklariga tashriflar katta tarbiyaviy ahamiyatga ega.

Didaktik o'yinlar

O'yin faoliyati orqali ekologik bilimlarni egallash bolalar uchun qiziqarli va samarali hisoblanadi.

Tajribalar. Oddiy tajribalar orqali suv, havo, tuproq va o'simliklar haqidagi bilimlar mustahkamlanadi.

Rasm. Maktabgacha ta'lim yo'nalishi 2-kurs MT s02-24-guruh talabalari doirasida ochiq dars tashkil etildi

Natijalar va muhokama

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, tabiat bilan muntazam tanishtirib borilgan bolalarda ekologik madaniyat darajasi yuqori bo'ladi. Ular tabiatga ehtiyotkorona munosabatda bo'lish, chiqindilarni to'g'ri tashlash, o'simlik va hayvonlarni asrash kabi ko'nikmalarni tezroq o'zlashtiradilar.

Shuningdek, tabiat bilan bog'liq amaliy faoliyatlar bolalarning ijtimoiy moslashuvi, mustaqil fikrlashi va ijodkorligini rivojlantiradi. Bu esa keyingi ta'lim bosqichlarida muvaffaqiyatli o'qish uchun muhim omil hisoblanadi.

Xulosa.Maktabgacha ta'limda bolalarni tabiat bilan tanishtirish ekologik tarbiyaning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Ushbu jarayon bolalarning intellektual, axloqiy, estetik va ekologik rivojlanishiga xizmat qiladi. Tabiat bilan tanishtirishda kuzatish, ekskursiya, tajriba va didaktik o'yinlardan foydalanish yuqori samaradorlikni ta'minlaydi.

Kelgusida maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ekologik ta'limning zamonaviy texnologiyalarini keng joriy etish hamda ota-onalarni ushbu jarayonga faol jalb qilish muhim ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Qodirova F.R., Toshpo'latova Sh.Q., A'zamova M.N. Maktabgacha pedagogika. – Toshkent: Ma'naviyat, 2019.
2. Sodiqova Sh.A. Maktabgacha pedagogika. – Toshkent: Tafakkur sarchashmalari, 2013.
3. Qayumova N.M. Maktabgacha pedagogika. – Toshkent: TDPU, 2013.
4. Hasanboyeva O.U. Pedagogika nazariyasi va tarixi. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2020.
5. Xoliqov A.A. Pedagogik mahorat. – Toshkent: Iqtisod-moliya, 2018.
6. Poddyakov N.N. Razvitie poznavatelnoy aktivnosti detey doshkolnogo vozrasta. – Moskva: Prosveshcheniye, 2017.
7. Nikolaeva S.N. Yuniy ekolog. – Moskva: Mozaika-Sintez, 2019.
8. Veretennikova S.A. Oznakomlenie doshkolnikov s prirodoy. – Moskva: Akademiya, 2018.
9. Belkin A.S. Osnovi vozzrastnoy pedagogiki. – Moskva: Akademiya, 2016.
10. O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta'lim vazirligi. "Ilk qadam" davlat o'quv dasturi. – Toshkent, 2022.
11. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2020.
12. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining maktabgacha ta'limni rivojlantirishga oid qarorlari va farmonlari.
13. Montessori M. The Absorbent Mind. – New York: Holt Publishing, 2015.
14. Piaget J. The Child and the Natural World. – London: Routledge, 2018.
15. Vygotsky L.S. Mind in Society. – Harvard University Press, 2019.